

De toekomst naar voren halen

Werken aan een omslag in de land- en tuinbouw

Nog niet vaak hebben onderzoekers geprobeerd een proces te begeleiden dat moet leiden tot grote vernieuwingen in de land- en tuinbouw. Toch is dat precies wat onderzoekers willen bereiken in de LNV-onderzoeksprogramma's Systeeminnovaties plantaardige productiesystemen. Of het lukt weet niemand, maar onderzoekers en belanghebbenden werken er hard aan.

Vernieuwd wordt er genoeg op het bedrijf van boeren en tuinders. Individuele ondernemers vinden steeds nieuwe wegen om hun bedrijfsvoering te verbeteren of om beter in te spelen op vragen en wensen van consumenten en burgers. Zo proberen zij hun toekomst zeker te stellen met nieuwe activiteiten op hun bedrijf. Voor de sector als geheel is dit echter niet voldoende. Er moet nog flink wat gebeuren voordat alle boeren en tuinders een goede boterham kunnen verdienen, zonder de natuur en het milieu te belasten. 'Op bedrijfsniveau is al ontzettend veel bereikt in het bedrijfssystemenonderzoek', beaamt José Vogelezang, coördinator van de vijf onderzoeksprogramma's Systeeminnovaties plantaardige productiesystemen. 'Die kennis en ervaring gebruiken we ook al volop in de praktijknetwerken. Daar werken we samen met ondernemers en adviseurs om beschikbare kennis in de praktijk te benutten. Maar er zijn hardnekkige problemen die je zo niet op kunt lossen, bijvoorbeeld het realiseren van een bedrijfsvoering zonder uitputting van grondstoffen of een bedrijfsvoering die kan voldoen aan de gewenste waterkwaliteit.'

Haar woorden zijn in lijn met het Nationaal Milieubeleids Plan 4, NMP4. Dat schrijft in 2001: 'Bij ongewijzigd beleid zal in 2030 de natuur en de

biodiversiteit in ons land sterk onder druk staan door verdroging, verzuring en vermesting. De landbouw is een belangrijke veroorzaker van deze problemen. Alleen een grote omslag, ofwel transitie, kan het tij keren.'

Ook de boeren en tuinders zelf zien die noodzaak tot veranderingen in. Alleen zo kunnen ze een plekje houden in het landelijk gebied, vindt Jan Willem Straatsma, secretaris kennis en innovatie bij LTO-Nederland.

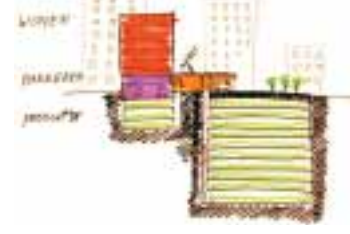
>> Heuse sprong

De woorden die de verschillende belanghebbenden gebruiken zijn misschien verschillend, iedereen is het erover eens dat er veranderingen nodig zijn 'op een hoger schaalniveau'. De veranderingen overstijgen het bedrijfsniveau en moeten in grotere verbanden plaatsvinden binnen een gebied of binnen ketens. Betrokkenen kunnen zo'n verandering niet meer alleen af; ze hebben elkaar nodig. Het kan zelfs zijn dat verhoudingen tussen hen veranderen. De onderzoeksprogramma's Systeeminnovaties plantaardige productiesystemen leveren een bijdrage aan deze veranderingen.

'Dat is best spannend', vindt Vogelezang. 'Aanzetten tot een trendbreuk

Projectcoördinator José Vogelezang: 'Uit de toekomstbeelden moeten projecten voortkomen waar ondernemers in hun bedrijfsvoering wat mee kunnen.'

is absoluut niet makkelijk. Het is een opgave waar we met z'n allen voor geplaatst zijn. Een transitie doe je niet eventjes. Je kunt ons er ook niet in vier jaar op afrekenen. Wel moet je na vier jaar kunnen zien of we iets in gang hebben gezet.'

De onderzoekers werken op drie tijdsniveaus. Voor de lange termijn formuleren ze samen met ondernemers uit het bedrijfsleven, ketenpartijen en maatschappelijke groepen hoe de sector er in 2020 tot 2030 uit zal kunnen zien. Deze toekomstbeelden dienen als een soort koersbepaling. Zo kunnen de onderzoekers op een systematische manier bepalen wat er nú moet starten om over twintig jaar op het gewenste plaatje uit te komen. Dat zetten de onderzoekers om in concrete projecten voor de middellange termijn: vijf tot tien jaar. Het gaat daarbij om drastische vernieuwingen van de huidige bedrijfs-systemen of onderdelen daarvan. 'Zo kun je echt vernieuwend werken', roept Vogelezang enthousiast. 'Je bent niet meer bezig met het verder verbeteren van wat nu al bestaat maar we komen tot nieuwe concepten. Zo maak je een heuse sprong.'

Nog dichterbij is de korte termijn tot vijf jaar. Nieuwe kennis en technieken komen in deze periode continu beschikbaar voor de landbouw-praktijk van alledag. De praktijknetwerken, zoals BIOM en BOKAS voor de biologische teelt en Telen met Toekomst voor de geïntegreerde teelten, spelen hierbij een centrale rol. In deze netwerken werken onderzoekers, adviseurs en ondernemers intensief samen.

>> Direct profiteren

De onderzoeksprogramma's zien er veelbelovend uit. Boeren en tuinders kunnen direct profiteren van de resultaten die de projecten voor de korte termijn opleveren. Tegelijkertijd zien ze door de toekomstbeelden waar zij zelf met onderzoekers, ketenpartijen en maatschappelijke groeperingen voor de lange termijn aan moet werken. Toch kan het voor boeren en tuinders flink wennen zijn om over verre toekomstbeelden na te denken. Vooral als die in hun ogen niet realis-

tisch zijn voor dit moment. Wat moet een tuinder bijvoorbeeld met het beeld dat over twintig jaar zijn tomaten onder de grond worden geteeld en dat zijn klanten er boven in een flat wonen? Voor Straatsma is dit aspect van het onderzoeksprogramma een punt van zorg: zal het onderzoeksprogramma meer opleveren dan een paar mooie plaatjes en beelden? Dat is zeker de bedoeling, verzekert Vogelezang: 'Uit de toekomstbeelden moeten projecten voortkomen waar ondernemers in hun bedrijfsvoering wat mee kunnen. Daar is al een aanvang mee gemaakt.' Ook de financier, het ministerie van LNV, vindt die fase van de beeldvorming van de toekomst belangrijk. Teun Klumpers, plaatsvervangend directeur Directie Landbouw en trekker van het thema 'Transitie naar een duurzame landbouw' benadrukt: 'Als je niet eerst met toekomstbeelden werkt, is het gevaar groot dat je in de concrete praktijk van alledag blijft hangen. De beelden bieden juist de inspiratie om na te denken over waar het naar toe moet. Ze kunnen je los trekken uit de dagelijkse realiteit. Je moet alleen voorkomen dat je in die beelden blijft hangen. Ze moeten wel vertaald worden naar projecten die je hier en nu op kunt pakken en die bijdragen aan die gewenste toekomst. Daarom is het belangrijk dat alle belanghebbenden die stap naar projecten van meet af aan gezamenlijk verkennen. Ik denk dat er ook geen andere weg is en dan moet je alles in het werk stellen om valkuilen te vermijden. Dat is een gezamenlijke verantwoordelijkheid.' Dat is ook waar Vogelezang de nadruk op legt. Zonder deelname van allerlei belanghebbenden, van boeren en tuinders tot verwerkers, waterschappen en consumenten, brengt dit onderzoeksprogramma nauwelijks iets voor elkaar.

Meer informatie over het cluster van onderzoeksprogramma's Systeeminnovaties plantaardige productiesystemen: José Vogelezang, Plant Sciences Group, e jose.vogelezang@wur.nl of www.syscope.nl

Ketengerichte aanpak

Het cluster onderzoeksprogramma's Systeeminnovaties plantaardige productiesystemen werkt aan vernieuwing en verduurzaming van de primaire productie. Afstemming met de productieketen neemt daarbij een belangrijke plaats in. Ook stimuleren de programma's de toepassing van vernieuwingen in de brede praktijk.

Het cluster kent vijf programma's:

- biologische bedrijfssystemen voor open teelten
- biologische bedrijfssystemen voor beschermde teelten
- geïntegreerde bedrijfssystemen voor open teelten
- geïntegreerde bedrijfssystemen voor beschermde teelten
- multifunctionele bedrijfssystemen (plantaardig en dierlijk).

'Als je niet een keer met toekomstbeelden werkt, is het gevaar groot dat je in de concrete praktijk van alle dag blijft hangen'